

Arhivsko gradivo nastalo djelovanjem Zemljišnoknjižnog odjela Kotarskog suda u Zadru

Ivica Ražov

Državni arhiv u Zadru
Ruđera Boškovića 1
HR – 23000 Zadar
ivica.razov@dazd.hr

Prethodno priopćenje

Primljeno: 23. 6. 2022.

Prihvaćeno: 15. 9. 2022.

347.993(497.581.1Zadar)“1814/1918“(091)

<https://doi.org/10.58565/vda.3.1.1>

Sažetak

U arhivskim fondovima HR-DAZD-222 Kotarski sud u Biogradu i HR-DAZD-231 Kotarski sud u Zadru pohranjeni su zemljišni spisi Kotarskog suda u Zadru nastali od 1878. do 1943. godine, u vrijeme druge austrijske i talijanske uprave u Zadru. Rad prikazuje povijest stvaratelja (osnivanje, mjesnu i pravnu nadležnost), odnose i veze s nadležnim pravosudnim tijelima te utjecaj tzv. podjele arhiva između Kraljevine Italije i Kraljevine Jugoslavije 1924. – 1926. godine s obzirom na identifikaciju i rekonstrukciju pojedinih cjelina gradiva Kotarskog suda u Zadru. Obrađeno je osnivanje zemljišnih knjiga u Kraljevini Dalmaciji i način na koji su se sudski izvodi provodili. Ukratko se opisuju serije spisa: 1) zemljišni zapisnici, 2) zemljišnoknjižni spisi i 3) zbirka isprava Kotarskog suda u Zadru te unutar njih pojedini dokumenti i pripadajuće im knjige. Navode se katastarske općine u nadležnosti navedenog suda te oznake spisa i njihovo značenje za korisnička pretraživanja.

Glavne riječi: Kotarski sud u Zadru, Kotarski sud u Biogradu, zemljišnoknjižni spisi, zbirka isprava, druga austrijska uprava u Dalmaciji, talijanska uprava u dijelu Dalmacije

Uvod – Povijest Kotarskog suda u Zadru

Austrijske su vlasti od vremena drugog preuzimanja uprave u Dalmaciji 1814. godine do 1820. godine zadržale francuski ustroj sudstva. U prosincu 1819. godine Prizivni sud u Zadru objavio je carsku odluku o novoj organizaciji sudova za cijelu Dalmaciju.¹ Sudstvo je prema novom ustroju započelo djelovati od 1. veljače 1820. godine. Vrhovni sud za Dalmaciju bio je Prizivni sud u Zadru (Viši zemaljski sud – *Tribunale d'Appello dalmato*)², dok je najviša pravosudna instanca bio Vrhovni sud u Beču. Na području Dalmacije djeluju četiri prvostupanjska okružna suda kao kolegijalni sudovi (Zborna pristolja – *Tribunali collegiali*) u Zadru, Splitu, Dubrovniku i Kotoru. Navedeni sudovi odvojeni su od upravne vlasti te vrše nadzor

1 Raccolta delle Leggi ed Ordinanze dell'anno 1819. per la Dalmazia (Zara: Coi tipi di Antonio-Luigi Battara, 1830.) 569.

2 Luigi Maschek, *Manuale del regno di Dalmazia, per l'anno 1871, Anno I* (Zara: Tipografia Fratelli Battara, 1871.) 27. Autor navodi nazive pravosudnih tijela, njihovu područnu nadležnost te donosi poimenični popis sudskih vlasti i ostalih službenika.

nad nižim sudovima odnosno kotarskim sudovima. Kotarski sudovi (*preture*) kao prvostupanjski sudovi u nadležnosti su okružnih sudova odnosno Prizivnog suda kad vrše sudske poslove, dok su pri rješavanju političko-upravnih predmeta odgovorni okružnoj (*ufficio circolare*) odnosno pokrajinskoj vlasti (Vladi u Zadru).³ Prema spomenutoj carskoj odluci od 22. prosinca 1819. koja je stupila na snagu 1. veljače 1820. godine, u sjedištima okruga sudske nadležnosti kotarskih sudova vrše okružni sudovi odnosno zemaljski sudovi. Okružni sud u Zadru (Pristolje od Zadra – *Tribunale di Zara*) sastoji se od predsjednika, pet sudbenih vijećnika, tajnika, dva sudska pripravnika (*ascoltanti*), zapisničara vijeća i ostalog podređenog osoblja. U vezi s određenjem mjesne nadležnosti okružnih sudova potrebno je razlikovati o kojim se predmetima radi i na kojem stupnju sude. Kao prvostupanjski, kolegijalni sud nadležan je u građansko-pravnim sporovima samo na području mjesta i kotara svog sjedišta.⁴ U kaznenom postupku nadležan je osim toga i na području onih kotarskih sudova koji spadaju u taj okrug.⁵ U fiskalnim i feudalno-građansko-pravnim sporovima Okružni sud u Zadru bio je nadležan za cijelo područje Dalmacije, što je predstavljalo izuzetak.⁶ Godine 1869. nastala je u sudstvu još jedna promjena – ustanovljen je Pokrajinski sud čiju je funkciju vršio Okružni sud u Zadru (*I. R. Tribunale provinciale e Pretura urbana*).⁷ Velik iskorak u upravljanju zemljišnim spisima učinjen je u Kraljevini Dalmaciji 1881. godine osnivanjem zemljišnih knjiga i zemljišnih odjela. Najveća promjena u teritorijalnoj nadležnosti Okružnog suda u Zadru nastala je osnivanjem Okružnog suda u Šibeniku koji je Naredbom Ministarstva pravosuđa osnovan 18. listopada 1894. godine. Novoosnovani sud bio je nadležan za područje kotarskih sudova u Drnišu, Kninu, Šibeniku i Skradinu koji su do tada bili pod nadležnošću Okružnog suda u Zadru.⁸ Kotarski sudovi djelovali su kao presudni sudovi samo u građansko-pravnim sporovima, dok su u kaznenim predmetima bili nadležni samo za istražni postupak.⁹ Od 1852. godine

3 Vjekoslav Maštrović, *Razvoj sudstva u Dalmaciji u 19 st.* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Institut u Zadru, 1959.) 66.

4 Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)* (Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1969.) 297.

5 Mashek, *Manuale del regno di Dalmazia*, 35. „Nel raggio giurisdizionale dell I.R. Tribunale Provinciale di Zara: Arbe, Bencovaz, Dernis, Kistagne, Knin, Obbrovazzo, Pago, Scardona, Sebenico“

6 Maštrović, *Razvoj sudstva u Dalmaciji u 19 st.*, 64; Raccolta, 579. “In oggetti fiscali e feudali, sopra gli abitanti tutti della Dalmazia“. Pretpostavljam da je Okružni sud u Zadru bio nadležan na prvom stupnju u ovim predmetima na području cijele Dalmacije zato što se u Zadru nalazila Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju i pripadajući arhiv kao i pokrajinske računovodstvene i financijske institucije, a vezano za austrijsko potvrđivanje ili poništenje plemićkog statusa kao i za ostala prava feudalnog karaktera.

7 Beuc, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj*, 299.

8 Josip Kolanović ur., *Vodič Državnog arhiva u Zadru, knjiga II* (Zadar: Državni arhiv, 2014.) 56.

9 Grga Novak, *Prošlost Dalmacije* (Split: Marjan tisak, 2004.) 86; Beuc, *Povijest institucija*, 297. Kotarski sudovi s po jednim sucem nazivaju se preture – poglavarstva. Manji kotarski sudovi (oni

u središtima okruga osnivaju se gradski sudovi (*Tribunale di prima istanza come Pretura urbana*) koji u građanskim i kaznenim postupcima imaju iste nadležnosti kao i kotarski sudovi. Gradski sudovi djeluju u sklopu okružnog suda te im je na čelu jedan od vijećnika okružnog suda kojega je odredio predsjednik tog suda. Taj gradski sud ima kancelariju, osoblje i zatvor odvojen od okružnog suda. To je zapravo samostalni kotarski sud više klase od ostalih kotarskih sudova.¹⁰ Godine 1898. ukidaju se gradski sudovi i formiraju kotarski sudovi te kao takvi ostaju do kraja austrougarske vlasti 1918. godine.¹¹ Prema Sudovniku za Dalmaciju od 20. studenog 1852. godine političke poslove nisu više vršili kotarski sudovi kao *preture politiche*, već kotarska poglavarstva (*capitanati distrettuali*).¹² Konačna podjela upravno-političke od pravosudne vlasti bit će dovršena donošenjem temeljnih državnih zakona 21. prosinca 1867., posebno Zakona o sudačkoj vlasti i Zakona o Carevinskom sudu u Beču koji je odlučivao o sukobima nadležnosti između sudske uprave i upravne vlasti te rješavao sporove između pokrajinskih sabora i vrhovne upravne vlasti.¹³ Ovdje treba napomenuti da je i upravno i sudski Dalmacija bila podređena austrijskim vrhovnim tijelima vlasti. Suverenitet Austrije i vrhovno naredbodavno pravo njezinih najviših institucija prema institucijama Dalmacije pokazali su da je autonomija bila samo blaži oblik decentralizacije.¹⁴

U vezi s područjem nadležnosti Kotarskog suda u Zadru, a s obzirom na brojne zakonske odredbe i promjene teritorijalne nadležnosti, istaknut ćemo Naredbu Ministarstva unutarnjih poslova, pravosuđa i financija od 8. veljače 1854. godine po kojoj se Kraljevina Dalmacija dijeli na četiri okružja sa sjedištem okružnih vlasti u Zadru, Splitu, Dubrovniku i Kotoru.¹⁵ Okružja se dalje dijele na kotare, a Zadarsko okružje obuhvaća zadarski, rapski, paški, skradinski, kistanjski, obrovački, benkovački, drniški, kninski i šibenski kotar. Potvrđuju se sudovi prve i druge molbe,

izvan sjedišta okruga) rješavaju ne samo sudske nego i upravne sporove pa se nazivaju miješane preture (*preture miste*).

10 Maštrović, *Razvoj sudstva u Dalmaciji*, 64. Kotarski sudovi dijelili su se u tri klase (prve, druge i treće klase), a za određivanje klase mjerodavna je bila veličina područja i broj stanovnika.

11 Kolanović ur., *Vodič Državnog arhiva u Zadru, knjiga II*, 62; Beuc, Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945), 215-216., Ivan Beuc donosi popis nadležnosti gradskih sudova u redovnom parničnom postupku. Navodi da su gradskolegirani kotarski sudovi u sjevernoj Hrvatskoj sudili u sporovima s područja tog suda izvan grada. U gradovima kao prvostupanjski djeluju Zemaljski i županijski sudovi (sudbeni stolovi).

12 List državnih zakona (Beč: 1852.), br. 261.

13 Maštrović, *Razvoj sudstva u Dalmaciji*, 74.; Dalibor Čepulo, „Dioba sudstva i uprave u Hrvatskoj 1874. godine – institucionalni, interesni i poredbeni vidovi“. *Hrvatska javna uprava – časopis za teoriju i praksu javne uprave* 2 (1999), 234.

14 Ferdo Čulinović, *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. I XX. vijeka* (Zagreb: Školska knjiga, 1953.) 242.

15 Glasnik Dalmatinski (Zadar: Vladina knjigotiskara, 1854.), br. 19; Pokrajinski list Zakona (Zadar: Namjesništvo Dalmacije, 1854.), br. 31. Političko i sudbeno ustrojstvo u Kraljevini Dalmaciji

a u članku IV, stavak 2 navodi se: „Sudište prve molbe (zemaljski sud) zadarsko, splitsko, dubrovačko i kotorsko izvršavati će sudbenost kao preture gradske za kotar istog imena.“ To znači da je u navedenom razdoblju Zemaljski sud u Zadru (*Tribunale di Zara*) djelovao ujedno i kao kotarski sud. U određenim pravnim poslovima nadležnost ovog suda rasprostirala se na područje cijele Kraljevine Dalmacije, dok je na prvom stupnju kao kotarski sud bio nadležan za istražne radnje u kaznenom postupku za zadarski, obrovački i benkovački kotar.¹⁶ Osim gradskih pretura u svakom sjedištu okruga djeluju i posebni uredi, tzv. *preture politiche* (kotarska poglavarstva) za političko-upravne poslove.

Godine 1854. zadarski kotar obuhvaća sljedeće općine:¹⁷ Zadar (*Zara*), Arbanasi (*Borgo Erizzo*), Crno i Dračevac (*Cèrno e Malpaga*), Diklo, Kožino, Bokanjac (*Boccagnazzo*), Murvica, Smoković, Bibinje, Zemunik (*Zemunico*), Škabrnja, Galovac, Sukošan (*S. Casiano*), Sestrunj i Rivanj, Ugljan, Lukoran, Sutomišćica (*S. Eufemia*), Poljana, Preko (*Oltre*), Kali, Kukljica, Dragove, Božava i Zverinac, Brgulje, Veli Rat (*Punte bianche*), Soline, Brbinj, Savar (*Sauro*), Luka, Žman, Sali, Zaglav, Rava, Veli Iz (*Eso ponentale*), Mali Iz (*Eso scirocale*), Ždrelac, Banj, Dobropoljana, Nevidane i Mrljane, Pašman, Tkon, Vrgada, Gorica, Raštane, Turanj (*Torette*), Krmčina, S. Filip i Jakov, Biograd (*Zaravecchia*), Pakoštane, Vir (*Pontadura*), Privlaka (*Brevilaqua*), Petrčane, Nin (*Nona*), Zaton, Vrsi (*Vèrchè*), Ražanac, Radovin, Ljubuč, Poljica, Visočane, Dračevac, Briševo i Grusi (*Grue*), Poličnik, Suhovare, Vinjerrac (*Castel Venier*), Slivnica, Posedarje, Islam Latinski, Rupalj, Islam Grčki, Kašić, Novigrad i Paljuv, Pridraga, Smilčić, Donje Biljane sa zaseocima Trljuge i Veljane, Olib (*Ulbo*), Silba (*Selve*), Premuda, Ist, Zapuntel, Molat (*Melada*).¹⁸

Područje nadležnosti Kotarskog suda u Zadru tijekom 19. stoljeća mijenjalo se osnivanjem Kotarskog suda u Benkovcu 1846. i Kotarskog suda u Biogradu na Moru 1876. godine. Kako su osnivani pojedini kotarski sudovi te se mijenjala teritorijalna nadležnost, tako im je Kotarski sud u Zadru predavao spise koji se odnose na područje nadležnosti novoosnovanog suda.

Nova organizacija pravosuđa započet će 1919. godine, odnosno početkom talijanske uprave u Zadru. Iste godine Prizivni sud u Zadru privremeno je određen vrhovnim i kasacijskim sudištem u Dalmaciji, te mu se nadležnost protezala i na

16 U zadarskom okružju kao istražni sudovi uz Zemaljski sud u Zadru djeluju i preture u Pagu, Kninu i Šibeniku.

17 Valentino Lago, *Memorie sulla Dalmazia, Vol. I.* (Venezia: Stab. naz. di G. Grimaldo, 1868.) 398. Autor u kronologiji za 4. 5. 1854. zapisuje: „Nouva organizzazione territoriale della Dalmazia, comprendente 4 Circoli, 34 distretto, 88 Comuni politiche, 743 Comuni censuarie (poco dissimili dai cosidetti villagi) e 422 734 abitanti.“ U drugom dijelu knjige (*parte seconda, alcuni dati statistici*) donosi tablični prikaz okruga, kotara i općina. Zadarski kotar obuhvaća političke općine Zadar, Biograd, Sali, Nin, Novigrad i Silbu te navodi da ima 70 poreznih općina (*comuni censuarie*).

18 Pokrajinski list Zakona (Zadar: Namjesništvo Dalmacije, 1854.), br. 31.

područje koje će nakon sklapanja Rapalskog ugovora 1920. ući u sastav Kraljevine SHS. Također, pri uređenju sudstva u Dalmaciji, a zbog tzv. kontinuiteta sudske djelatnosti i osiguranja organskog jedinstva sudstva i uprave,¹⁹ talijanska vlast je primijenila austrijski Zakon o sudskoj organizaciji od 27. studenog 1896. br. 217. Prema članku 23. toga zakona „izvršne činovnike i glavare i činovnike upravljачe sudske kancelarije (direktore zemljišničkih ureda) imenuje ministar pravde“. Dok je u vrijeme austrijske uprave to imenovanje bilo u djelokrugu Ministarstva pravde u Beču, sada je u nadležnosti Ministarstva pravde u Rimu. Ostale činovnike imenovali su viši zemaljski sudovi, odnosno sudovi pravde prve instance koji su ujedno vršili nadzor nad službom kotarskih sudova. Nakon Rapalskog ugovora Zadar je organiziran kao posebna teritorijalno-administrativna jedinica – Zadarska provincija (*Provincia di Zara*), dok je najviša pravosudna instanca bio Vrhovni kasacijski sud u Rimu. Spomenut ćemo i da je Italija, nakon što je 1920. dobila nove pokrajine – Trst, Goricu, Pulu, Rijeku i Zadar (*Venezia Giulia*), u njima koristila proceduru i obrasce austrijskog katastra kao i zemljišne knjige i spise. Godine 1932. Ministarstvo financija službeno je administrativnom okružnicom priznalo postojanje i djelovanje austrijskog katastra na području Kraljevine Italije kao potpuno neovisnog od talijanskoga. Razlog za ovu odredbu u potpunosti leži u uskoj povezanosti austrijskog katastra sa zemljišnim knjigama i spisima koji imaju dokaznu vrijednost. Institucija zemljišne knjige ima puni pravni učinak tako da se službeni status austrijske zemljišne knjige zadržao do danas.²⁰

Ovaj rad obradit će razdoblje od osnivanja zemljišnih knjiga 1881. godine do kraja Drugoga svjetskog rata. U radu je fokus na gradivu koje je nastalo djelovanjem Zemljišnoknjižnog odjela Zemaljskog i Kotarskog suda u Zadru.

„Podjela arhiva“ između Kraljevine Italije i Kraljevine Jugoslavije

Za vrijeme talijanske uprave osnovana je mješovita jugoslavensko-talijanska komisija²¹ koja je u dvije etape, 1924. i 1926. godine, izvršila „podjelu arhiva“ između

19 Erma Ivoš, „Ustroj sudbene vlasti i propagandne aktivnosti u Dalmaciji nakon vojne okupacije 1918.“, *Politička misao* 2 (1999), 209.

20 Diego Magni „Corso di sistemi catastali“ *Storia del catasto* (2004/2005), 21. Pristupljeno 19. 5. 2022. <https://www.topgeometri.it/storage/documents/storia-del-catasto-italiano.pdf>, „Con esse (Trieste, Gorizia, Fiume, Pola e Zara) viene ereditato il Catasto Austriaco, che viene mantenuto in vigore parallelamente al Catasto Italiano perché, collegandosi all'istituzione del Libro Tavolare austriaco, può dare indicazioni di carattere probatorio.“

21 Šime Peričić, „Podjela zadarskih arhiva između Italije i Kraljevine SHS (1924–1926)“. *Arhivski vjesnik* 21–22 (1978–1979), 358. „Već je članom 2. Rapalskog ugovora predviđeno da će se posebnom konvencijom utvrditi sve ono što tangira odnose Zadra s okolicom i svom Dalmacijom, obuhvaćajući i pravednu podjelu pokrajinskih i općinskih dobara i odnosnih arhiva.“

Italije i Kraljevine SHS. Tada su mnogi spisi Kotarskog suda u Zadru, a koji su se odnosili na područje Kraljevine SHS, bili predani kotarskim sudovima u Biogradu, Benkovcu i Obrovcu. Ugovorom u Rimu 1921. godine regulirana je podjela spisa dalmatinskih arhiva, a prema članku 27. dužnost komisije bila je izdvajanje i podjela spisa neophodnih za funkcioniranje obiju država. Zaključeno je da se tekućim spisima (*atti correnti*) smatraju oni koji su nastali od 1. siječnja 1878. godine do raspada Austro-Ugarske Monarhije. Spisi nastali prije toga smatrali su se tzv. historijskim spisima i nisu bili uključeni u navedenu podjelu.²² Od sudskih arhiva podijeljene su između ostaloga zemljišne knjige 48 poreznih općina s dnevnicima, registrima, mapama i bilješkama, osim knjiga p. o. Diklo-Kožino, koje su jednim dijelom pripale Italiji, a drugim Kraljevini SHS, zbirka isprava koja se odnosi na zemljišne knjige, kao i spisi osnivanja svih zemljišnih knjiga.²³ Pri drugoj primopredaji gradiva 1926. godine Kotarskom sudu u Biogradu dostavljeno je mnogo materijala pod uvjetom da se u skoro vrijeme dostave kotarskim sudovima u Benkovcu, Obrovcu i Preku (tada u osnivanju, 1927.). Šime Peričić u svom radu „Podjela zadarskih arhiva“ znakovito piše u vezi s navedenom primopredajom: „Čini se da su i neki spisi bivšeg Kotarskog suda u Zadru, namijenjeni kotarskim sudovima u Pagu, Rabu, Splitu, Sinju, Dubrovniku, Drnišu i Korčuli, zalutali greškom u Biograd i predani tamošnjem sudu.“²⁴ Tako je pri obradi fonda HR-DAZD-222 Kotarski sud u Biogradu 2020. godine pronađeno mnoštvo zemljišnih zapisnika te zemljišnoknjižnih spisa Kotarskog suda u Zadru o čemu će naknadno biti riječi. Spisi koji su tom podjelom primljeni i ostali u zgradi Kotarskog suda u Zadru (*Pretura urbana*) nesretno su završili. Zbog neprimjerenog smještaja u podrumskim prostorijama suda mnogo je gradiva oštetila vlaga, a 1948. godine velik dio gradiva (građanskog i kaznenog odjela) predan je Tvornici papira u Rijeci. Prema kazivanju nekih svjedoka jedan je dio gradiva i spaljen u dvorištu današnje zgrade Vodovoda. Kotarski sud u Biogradu s druge je strane ukinut 1949. godine pri čemu su spisi bili predani i smješteni u istim tim prostorijama, no ipak nisu doživjeli takvu sudbinu te ih je 1977. godine preuzeo tadašnji Historijski arhiv u Zadru.²⁵ Zbirka isprava Kotarskog suda u Zadru i dalje je bila uredno pohranjena u prostorijama Zemljiš-

22 Peričić, *Isto*, 362. „Prema dopisu talijanske delegacije prefekturi u Zadru od 14. lipnja trebalo je dijeliti spise ovih devetnaest ustanova: dalmatinskog namjesništva, kotarskog poglavarstva, zemaljskog odbora, prizivnog suda, pokrajinskog (zemaljskog) suda, kotarskog suda...“

23 Peričić, *Isto*, 359. Člancima 25 – 31 navedenog Ugovora regulirana je podjela spisa dalmatinskih „arhiva“, „arhiva“ čitave pokrajine, premda se to stvarno odnosilo jedino na arhiv i neke registre Zadra.

24 Peričić, *Isto*, 370.

25 Knjiga primljenog arhivskog gradiva br. 141/1977.

noknjižnog odjela Općinskog suda u Zadru te je preuzeta 2021. godine.²⁶ Od 1947. godine teritorijalna nadležnost Kotarskog suda u Zadru znatno se proširuje te su i tom prilikom vraćeni brojni spisi iz ranijeg razdoblja od kotarskih sudova u Biogradu, Benkovcu, Obrovcu i Preku, pa su primjerice ostavinske rasprave upisane u imenike iz 1947. godine pod novim brojevima. Zbog svih tih promjena nadležnosti, predaje gradiva novoosnovanim sudovima te njegova povrata prilično je teško rekonstruirati izvorni poredak gradiva pojedinih sudova, pa se npr. ostavinski spisi Kotarskog suda u Zadru, a koji su bili predani sudovima u Biogradu i Preku vode kao spisi (i predspisi) tih kotarskih sudova. Tako se i zemljišni zapisnici te spisi o osnivanju zemljišnika Kotarskog suda u Zadru i dalje vode pod signaturom HR-DAZD-222 Kotarski sud u Biogradu, dok su zemljišnoknjižni spisi izdvojeni u posebnu seriju i vode se pod signaturom HR-DAZD-231 Kotarski sud u Zadru.²⁷ Bitno je napomenuti da ukinućem pojedinih sudova nakon 1947. godine nisu ukinuti zemljišnoknjižni odjeli koji od tada djeluju kao ispostave Kotarskog/Općinskog suda u Zadru. U pismohranama nekih od njih, kao i u pismohranama sudova koji su nastavili djelovati, ali uz promjenu teritorijalne nadležnosti, i dalje se nalaze zemljišni zapisnici i spisi koje Državni arhiv u Zadru redovito preuzima.

Osnivanje zemljišnih knjiga u Kraljevini Dalmaciji

U predsjedničkim spisima Vlade za Dalmaciju iz 1863. godine sačuvan je nacrt Zakona o osnivanju novih zemljišnih knjiga u Monarhiji u kojemu se predviđa pravilnik o vođenju zemljišnih knjiga i zbirke isprava te njihovo usklađivanje s katastrom, osnivanje specijalnih povjerenstva za te poslove, a u nadležnosti zemaljskih sudova.²⁸ U Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji razrješenje urbarskih i srodnih odnosa bilo je regulirano Patentom od 2. ožujka 1853. po kojemu su za sporove između bivših podložnika i bivših feudalca bili nadležni posebni urbarijalni sudovi s tim da su kotarski sudovi vršili prethodne izvide.²⁹ Godine 1873. nadležnost nad urbarijalnim predmetima dobivaju sudbeni stolovi (kolegijalni sudovi). Zakonom

26 Knjiga primljenog arhivskog građiva br. 631/2021, (1886. – 1975.); Tom prilikom predane su i zbirke isprava Kotarskog suda u Biogradu i Preku, ukupno 20 d/m.

27 U trenutku pisanja ovog rada u obradi je serija zemljišnoknjižnih spisa Kotarskog suda u Zadru. Bit će izrađen sumarni inventar, a za k. o. Zadar izradit će se analitički popis s obzirom na istraživačku, odnosno povijesnu vrijednost. Kako bi se fond objedinio, u planu je priključiti i seriju zemljišnih zapisnika te zbirku isprava.

28 HR-DAZD-88 Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju, Predsjednički spisi Namjesništva, 1863. br. 276. kat. II/11 1 (kut. 622). U spisu se uz Zakon nalazi i pravilnik o vođenju zemljišnih knjiga i spisa te su priloženi primjeri obrazaca iz 1857. godine. Tiskan je na talijanskom i njemačkom jeziku u Carskoj tiskari u Beču.

29 Beuc, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj*, 222.

od 21. studenoga 1974. normirana je djelatnost vođenja javnih knjiga o nekretninama (gruntovnih knjiga) čija nadležnost pripada kotarskim sudovima i sudbenim stolovima. Ivan Beuc navodi da su propisi o gruntovnici (zemljišniku) iz 1855. godine po kojima su postupali kotarski sudovi i sudbeni stolovi u gruntovničnim predmetima vrijedili uz neke izmjene sve do 1930. godine.³⁰

Posao osnivanja zemljišnika regulirat će se u Kraljevini Dalmaciji Zakonom od 10. veljače i Naredbom Ministarstva pravosuđa od 15. rujna 1881. godine kada se izdaju propisi o osnivanju, ispravljanju i vođenju zemljišnih knjiga u Kraljevini Dalmaciji. Propisi se odnose na paragrafe (članke) koji su sadržani unutar sljedećih naslova: „pripravne odredbe, kako se izvidi čine, zapisivanje, sastavljanje posjedovnih listova, ispravljanje nacрта, korespondencija s katastarskom vlašću, sastavljanje zemljišnih uložaka, posjedovnica, vlastovnica, teretovnica, nadopunjavanje uložaka i pojedinih listova, vanjska obilježja zemljišnih uložaka (*requisiti esterni delle partite tavolari*), upisnici, vođenje postupka ispravljanja zemljišnih uložaka (*avviamento della procedura di rettificazione*) i očevidnost o napredovanju radnji (*evidenza del progresso dei lavori*)“.³¹ U ovom poglavlju istaknut ćemo neke važnije odredbe i protumačiti ih jer se na taj način upotpunjuju slika o tome koje se vrste dokumenata i informacija mogu pronaći unutar zemljišnoknjižnih spisa i kako se njima služiti te povijesni i zakonski okvir njihova nastajanja.

Predsjednici sudišta prve molbe (okružnog suda) bili su zaduženi, uz konzultaciju s kotarskim sucima, odrediti kojim će redom i kad započeti osnivanje zemljišnika u pojedinom mjestu. Prednost se davala onim općinama kod kojih se postupak mogao prije okončati. Kotarski sudac kojemu je bio dodijeljen posao osnivanja zemljišnika za pojedinu općinu morao je pribaviti sudsko gradivo koje bi moglo služiti izvidima i katastarsko gradivo te prepisati ispravljene ili izraditi nove sadržajne nacрте u kojima bi izostavio imena osoba te bi njih koristio umjesto katastarskih mapa. Pri raspravama sa strankama kotarski sudac koji je provodio izvide služio se i prisegnutim zapisničarom (perovođom). Bitno je spomenuti da se vodilo računa o vremenu te su se izbjegavala opširnija istraživanja. Izvidi za pojedinu katastarsku općinu započeli bi objavom (*notificazione*) u Pokrajinskom listu trideset dana prije njihova početka. Navedenom objavom pozivale bi se stranke, a uz kotarskog suca i zapisničara, pri izvidima bila su prisutna i dva pouzdanika u svojstvu svjedoka (*fiduciari*) odabrana u općinskom vijeću. U nekim slučajevima bio je prisutan i sudski vještak za geodeziju. Svaka općina bila je dužna staviti na raspolaganje ured u svrhu rasprava. Ako neka od pozvanih stranaka nije došla na izvid, za nju bi kotarski sudac odredio zastupnika o njezinu trošku. U popis nekretnina kotarski sudac je u rubriku „Katastarski broj“ upisivao najprije građevinske čestice, a zatim u nizu

30 Beuc, *Isto*, 224.

31 Pokrajinski list zakona i naredbi (Zadar: Namjesništvo Dalmacije, 1881.), br. 14

ostale zemljišne čestice. Ime posjednika/težaka kojemu po katastru pripadaju prava na tu česticu obično bi se upisivalo u rubrici „Napomene“. Sudski službenik se u poslovima dogovarao s općinskim načelnikom kako bi se poslovi mogli obavljati bez prekidanja te da se ne bi ometala gospodarska djelatnost pučanstva. Načelniku su se davali napuci kako pozivati posjednike zemljišta pri zemljišnim izvidima. Zanimljivo je spomenuti da između kotarskog suca, zapisničara, voditelja „gruntovnice“ i općenito svih službenika uključenih u sudski postupak (*cancellista, diurnista, inserviente*) nije smjelo biti srodstva.³² Kotarski sud također je uručivao pozive te pri izvidima određivao zastupnike. Rasprava bi započela na licu mjesta s jednim posjednikom (upisanim u katastar) te su se utvrđivali vlasnici i suvlasnici kao i težačka prava ako su postojala. U spomenutoj Naredbi od članka 12. nadalje slijede upute za nacрте i izmjere ako postoje katastarske izmjene ili nejasnoće, a ako nije moguće prizvati vještaka geodeta. Uz popis nekretnina vodio se i popis posjednika po abecednom redu. Podaci o vlasnicima, pravima, zemljišnim bićima, osnovi po kojoj se vlasništvo steklo te izjave stranaka koje su se prikupile pri izvidu upisivali su se u zemljišni zapisnik. Zapisnici su se označavali rastućim brojem koji je uvršten u kazalo posjednika. Nakon zapisnika sastavljali su se posjedovni listovi (*fogli di possesso*). Kad se smatralo da podaci o zemljišnom biću uzeti iz katastra neće biti ispravljani i dopunjivani, sastavljalo se posjedovne listove tijekom izvida, u suprotnom su se sastavljali u sjedištu kotarskog suda. Kao i zapisnici označeni su rastućim brojem i evidentirani u popisu nekretnina (*elenco dei fondi / elenco degli immobili*) i popisu posjednika (*elenco dei possessori / elenco alfabetico*). Posjedovni listovi sastavljani su u obliku zemljišnoknjižnih uložaka i ako nije bilo prepravaka na njima, mogli su biti uvršteni u zemljišnu knjigu. Članak 25. navodi da se uvid u posjedovne listove kao i ostale spise koji se odnose na osnivanje zemljišnika, a koji će se brižljivo čuvati, može izvršiti samo pod nadzorom osoba za to određenih.³³ Nakon dovršetka izvida obavještavale bi se katastarske vlasti o promjenama koje se tiču katastarskih čestica u svrhu usklađivanja podataka. Posjedovni listovi s ispravljenim popisima nekretnina, s prijepisima katastarskih mapa i zapisnicima o izvidima izlagali bi se najčešće u općinskom uredu na rok od trideset dana kako bi ih svatko zainteresiran mogao razgledati, a obavijest o završenim izvidima objavila bi se u Pokrajinskom listu. Nakon izvida sastavljali bi se zemljišni uloži na posebno čvrstom i trajnom papiru s označenim rubrikama koje je izdavao predsjednik okružnog suda. Zemljišnoknjiž-

32 List državnih Zakona, (Beč: 1855.), br. 52., Naredba ministarstva unutarnjih poslova od 17. ožujka 1855. „... ni u lozi uzlaznoj, ni silaznoj pa tako ni u lozi pobočnoj, uklopno do ujaka i strica i do netjaka i sinovca, a isto tako ne smije biti ni tazbine do istog koljena.“

33 Za izvornu rekonstrukciju serije zemljišnih zapisnika i pripadajućih im popisa relevantni su predsjednički spisi Kotarskog suda u Biogradu, kategorija 19, osnivanje zemljišnika, kao i predsjednički spisi o osnivanju zemljišnika pohranjeni u samoj seriji zapisnika po katastarskim općinama. Serija predsjedničkih spisa Kotarskog suda u Zadru nije sačuvana.

ni uložak sastoji se od A lista (imovnice/posjedovnice), B lista (vlastovnice) i C lista (teretovnice) te je sastavni dio glavnih knjiga (*libri maestri*) koje su pohranjene u zemljišnoknjižnim odjelima općinskih sudova do danas. U pravilu zemljišnoknjižni uložak sadržava samo jedno zemljišno biće (cjelina fizički spojenih nekretnina), ali ako se radi o istom vlasniku, može ih sadržavati i više. Kad se popisi nekretnina i posjednika nisu više mogli koristiti, uz glavne knjige ponekad su se vodili posebni upisnici i imenici u kojima se izostavljala rubrika predviđena za broj posjedovnog lista.³⁴ Također, vodili su se zemljišni dnevnic (*giornale tavolare*) u kojima su se evidentirale prijave, izmjene i dopune unesene u zemljišnoknjižne uloške. Uz glavne knjige vodila se i zbirka isprava u kojoj su sadržane odluke i rješenja na temelju kojih je provedena uknjižba. Budući da u Državnom arhivu u Zadru nisu pohranjene glavne knjige, za potrebe rješavanja predmeta stranke se upućuju po povijest upisa, odnosno zemljišnoknjižni izvadak na Općinski sud u Zadru. Iz A, B i C lista mogu se iščitati razni podaci koji su potrebni za rješavanje predmeta, npr. iz posjedovnice – promjene nastale na zemljišnom biću, iz vlastovnice – broj naloga za knjiženje i vrstu traženog dokumenta, iz teretovnice – otkupna ili težačka prava koja su se rješavala agrarnom reformom i slično. Spomenut ćemo i Naredbu ministra od 5. svibnja 1897., članak 296, stavak 7, prema kojemu su od izlučivanja izuzete zemljišne knjige, vlastelinske knjige i sve ostale javne knjige, spisi o osnivanju javnih knjiga, dnevnic za zemljišne predatke, tj. podneske (za podneske u vlastelinskim, rudarskim, naftnim, željezničkim poslovima)³⁵ i podnesci arhivskih zapisa, svi spisi koji se odnose na vođenje zemljišnih i drugih javnih knjiga uzevši i koncepte o zemljišnim odlukama i spisi o uređenju služnosti i o rasterećenju zemlje; izuzevši neke spise o zemljišnim predbilježnim pristojbama ako je izvršeno brisanje nekog prava (npr. založnog prava).³⁶

Zemljišni zapisnici Kotarskog suda u Zadru

Zemljišne zapisnike čine knjige i spisi nastali od 1883. do 1918. godine te sadržavaju popise nekretnina i imenike posjednika po katastarskim općinama, pojedinačne zapisnike posjednika u kojima su upisane katastarske čestice, posjedovne listove i podatke o posjedniku te pravnoj osnovi zemljišnog upisa, razne katastarske ispravke, popise posjeda po imenima lokaliteta, sudske pozive na zemljišne izvide,

34 U fondu HR-DAZD-222 Kotarski sud u Biogradu nalazi se deset glavnih knjiga k. o. Sv. Filip i Jakov kao i posebni upisnici čestica i imenici posjednika za katastarske općine Sv. Filip i Jakov, Zadar i Arbanasi (knjige 505 – 601).

35 Od uvrštenja u zemljišnike bile su izuzete nekretnine vezane za željezničke i rudarske poslove, u tu svrhu osnivale su se posebne knjige.

36 List državnih Zakona, (Beč: 1897.), br. 41.

predsjedničke spise o osnivanju zemljišnika, upisnike predbilježbi, popise javnih površina i registre služnosti.³⁷ Zemljišni zapisnici izrađeni su za sljedeće katastarske općine po godinama: Arbanasi (1885.), Banj (1892.), Božava (1905.), Bokanjac (1886.), Brbinj (1905.), Briševo (1899.), Bibinje (1886.), Biograd (1883. – 1887.), Diklo-Kožino (1902.), Dobropoljana (1889.), Sv. Filip i Jakov (1913.), Galovac (1891.), Gorica (1888.), Ist (1903.), Islam Latinski (1897.), Kali (1901.), Kukljica (1902.), Lukoran (1900.), Molat (1904.), Murvica (1886.), Novigrad (1888.), Neviđane – Mrljane (1902.), Nin (1893.), Olib (1912., 1913.), Pakoštane (1900.), Pašman (1901.), Posedarje (1888.), Pridraga (1889.), Poljica (1896.), Privlaka (1894.), Preko (1900., 1901.), Poljana (1901.), Poličnik (1894.), Premuda (1903.), Petrčane (1892.), Raštane (1888.), Ražanac (1893.), Radovin (1896., 1897.), Sali (1910., 1911.), Silba (1903.), Savar (1906.), Slivnica (1900.), Sutomišćica (1901.), Smoković (1887.), Suhovare (1892.), Sukošan (1892.), Škabrnja (1891.), Tkon (1896., 1901.), Turanj (1887., 1918.), Ugljan (1904.), Vrgada (1899.), Vrsi (1895.), Vinjeric (1887.), Visočane (1895.), Zverinac (1911.), Zapuntel (1904.), Zadar (1883., 1884., 1899), Zemunik (1889., 1890.), Ždrelac (1895.).³⁸ Iz navedenog popisa katastarskih općina razvidno je da se radi o području nad kojim su nadležna čak četiri kotarska suda koja u tom razdoblje djeluju u Biogradu, Obrovcu, Benkovcu i Zadru. S obzirom na to da su nadzor nad radom kotarskih sudova kao i nadležnost u osnivanju zemljišnih knjiga koje se pri njima vode bili povjereni Zemaljskom sudu u Zadru, pretpostavljamo da su dokumentaciju o zemljišnim izvidima koje su proveli kotarski sudovi dostavljali Zemljišnoknjižnom odjelu u Zadru. To je gradivo pri „podjeli arhiva“ 1926. godine dospjelo u Biograd. Stoga zemljišni zapisnici navedenih kotarskih sudova predstavljaju cjelinu jedne arhivske serije.

Navest ćemo značajnije vrste dokumenata s obzirom na korisnička pretraživanja.

1) Zapisnici o zemljišnim izvidima

Zapisnici o izvidima (*Protocollo assunto in*___) označeni su rastućim brojem prema nadnevku sastavljanja. Navedena su imena kotarskog suca, zapisničara te dvaju pozdanika. Na istoj stranici navedeno je ime osobe koja pristupa pred povjerenstvo ili u čije ime pristupa za to određeni zastupnik. Pod točkom 1 zapisnika raspravlja

37 HR-DAZD-222/4 Kotarski sud u Biogradu, serija zemljišnih zapisnika

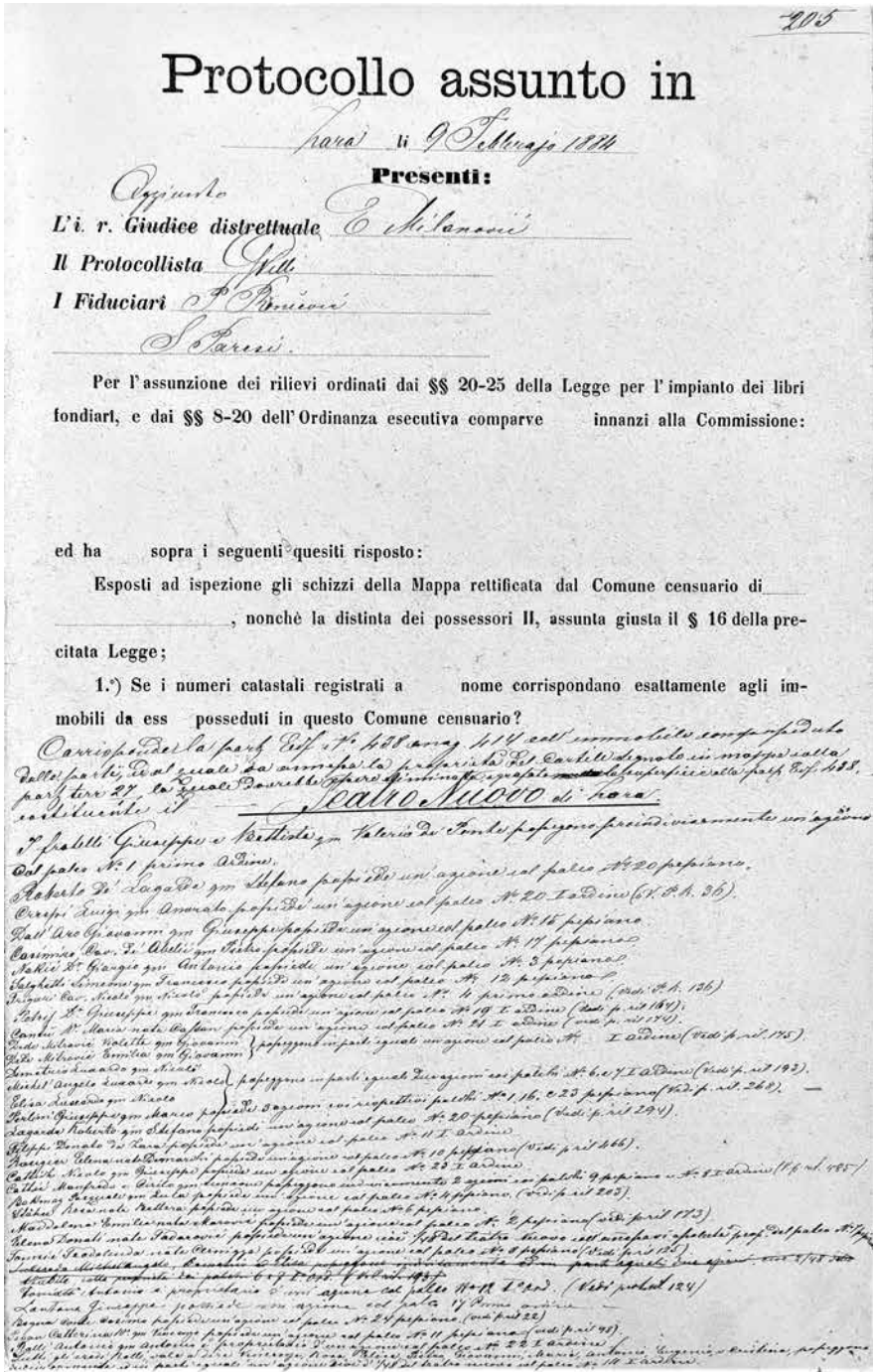
38 Frane Ivković, „Organizacija uprave u okrugu Zadar za vrijeme druge austrijske vladavine od 1814. do 1918.“, *Zadarska smotra* 4-5 (1993), 216. „Na kraju 1903. na području bivšeg okruga Zadar postoje 4 politička kotara i 18 općina“ Autor donosi tablicu: politički kotari, političke općine i poreske općine bivšeg okruga Zadar. Sačuvani zapisnici odnose se na porezne općine unutar političkih općina Nin, Novigrad, Sali, Silba, Zadar i Biograd. Zadarskom političkom kotaru pripadali su još i političke općine Pag i Rab, a zapisnici kotarskih sudova Paga i Raba pohranjeni su u pripadajućim fondovima.

se o podudaranju upisanih katastarskih čestica s nekretninama koje stranka posjeduje u određenoj općini te se u ovoj rubrici iznose iskazi o, primjerice, suvlasničkim odnosima, povijesti posjeda i nasljedstvima, podudaranju međa, svjedočanstva o posjedima susjeda ili nekih drugih osoba, opisuje se kuda prolaze javne ceste i putovi, pozivaju se svjedoci koji također daju iskaze. Ponekad je u svrhu iskaza prisutan i zastupnik C. K. Državnog erara (*I. R. Demanio*) i C. K. Carinskog ureda (*I. R. Ufficio doganale*).

U istu rubriku (1) unose se brojevi katastarskih čestica te se uz njih upisuje broj bilješke iz posebnog imenika (*Nota dei possessori*).³⁹ U gornjem lijevom kutu upisan je olovkom broj zemljišnog uloška. Ako je došlo do nekih izmjena oko formiranja zemljišnih bića ili samostalnih katastarskih čestica, pod točkom 2 zapisnika navode se s brojem zemljišnoknjižnog uloška (*una partita tavolare con separati / seguenti corpi*). Uz razne podatke koji se mogu pronaći u zemljišnim izvidima zanimljivo je istaknuti točku 5 u koju se upisuju prava plodouživanja (*usufrutto*) i točku 8 u kojoj se utvrđuje stvarna služnost zemlje (*servitù*), na primjer ograničenje prava vlasništva fonda u korist drugoga ako zemljištem prolazi put za domaće životinje i slično. Navest ćemo primjer zapisnika sastavljenoga 9. veljače 1884. godine, koji se odnosi na gradsko kazalište „Teatro Nuovo di Zara“.⁴⁰ Nakon ustanovljenja da zgrada br. 438 (*corpo tavolare*) odgovara stanju u katastarskim mapama na čestici 27/1, navode se sva imena dioničara odnosno vlasnika, npr. *Roberto de Lagarda qm Stefano possiede un azione con palco No. 20 pepiano* (slika 1). Uz upis vlasnika česta je i bilješka (*Vedi P. R.*) ako se ona nalazi u posebnom imeniku (*Nota dei possessori*). U zapisnicima se mogu pronaći i podaci o registraciji neke ustanove *Lo statuto ed il fatto sociale 7 febbraio 1866 approvato dalla Luogotenenza con atto 9 maggio 1866 No. 5602, -1003, e dopo ispezzionato viene restituito alla parti...* i slično.

39 *Nota dei possessori* poseban je imenik za razne katastarske ispravke (npr. formiranje zemljišnih bića) koji u području napomene sadržava broj zapisnika.

40 HR-DAZD-222/4 Kotarski sud u Biogradu k. o. Zadar, br. zapisnika 205 (kut. 559)

Slika 1. Primjer zapisnika o zemljišnom izvidu – Zapisnik br. 205 koji se odnosi na Novo kazalište u Zadru (od 1901. Teatro Giuseppe Verdi) i sadržava popis vlasnika/dioničara iz 1884. godine.

2) Posjedovni listovi

Posjedovni listovi (*foglio di possesso*) izrađeni su u obliku zemljišnoknjižnog uloška s ručno označenim A (*parte prima*), B i C listom. Prvi (A) list označen je rastućim brojem i brojem zapisnika R (*protocollo rilievo*) te je upisana katastarska općina. Prvi list ujedno sadržava podatke o katastarskoj čestici. U rubrici Katastarski broj (*Numero catastale*) uz broj je upisano radi li se o objektu ili zemljištu (*Edif./terr.*), slijedi rubrika *Designazione della particella (N.r. di casa, genere di coltura)* u kojoj se naznačuje o kakvoj se nekretnini radi: kući za stanovanje, kazalištu, apoteci, štali, terasi, vrtu, vinogradu, masliniku i slično, uz broj zemljišnog bića (*corpo tavolare*) ili samo kućni broj uz oznaku (*anag. No.*). U nekim slučajevima već na prvom listu pronalazimo ime i prezime posjednika. Na drugog stranici, B listu, nalazi se rubrika Upis (*Iscrizione*) koja uvijek započinje brojem zemljišnog izvida koji započinje riječima *Sulla base del protocollo rilievi... (Broj zemljišnog zapisnika) ... assunti nell'impianto del libro fondiario del Comune Catastale di... (Naziv općine)*. U istoj rubrici navodi se dokument na temelju kojega posjednik knjiži vlasnička prava, npr.: *...e del Contratto d'acquisto 31 Ottobre 1882 No. 45415 atti Pappafava, stipulato con Ignazio Breuer s'intavola diritto di proprietà a nome di Borelli conte Andrea qm Francesco.*⁴¹ Ako su postojala dugovanja i obveze ugovornih stranaka, a koja su teretila navedenu nekretninu, takvi podaci su se upisivali u C list. Na primjer stari agrarni odnosi *...a carico del primo corpo tavolare, ed a favore del Venerabile Capitolo della Basilica Metropolitana di Zara, l'arcivesco canone... di fiorini cinque, soldi trentanove.*⁴²

3) Popis nekretnina

Popis nekretnina (*Elenco dei fondi*)⁴³ sastavljen je prema rastućem broju katastarske čestice i za svaku katastarsku općinu.⁴⁴ Ovdje je bitno spomenuti da se u popisu ponekad nalaze čestice i iz drugih mjesta (*contrada*) i susjednih općina koje su posjedovali stanovnici općine u kojoj su rađeni izvidi. Tako primjerice u popisu nekretnina k. o. Arbanasi pronalazimo čestice koje se odnose na Crno, Gaženicu, Smiljevac i Jasenice. Pretpostavljamo da je to bio razlog zbog kojega su članovi talijanske komisije za „podjelu arhiva“ poslali u Biograd i zapisnike koji se odnose i na sam grad Zadar (sadržavaju podatke i drugih katastarskih općina). Druga je mogućnost da je to gradivo poslano greškom.

41 HR-DAZD-222/4 k. o. Zadar, posjedovni list br. 186 (kut. 561)

42 HR-DAZD-222/4 k. o. Zadar, posjedovni list br. 212 (kut. 560)

43 HR-DAZD-222/4 Popisi posjeda nalaze se priloženi zapisnicima unutar svake katastarske općine (kut. 505 – 563)

44 Za neke općine sastavljen je i popis javnih dobara, npr. za Sali, Poljanu, Zapuntel.

Nakon rubrike Katatarski broj (*Numero catastale*) slijedi oznaka, tj. opis čestice, npr. kuća s dvorom s označenim kućnim brojem, crkva (npr. *Chiesa San Michele*), zvonik, *caffè*, trg, fontana, klub (*casino*), tvornica, skladište, livada, vinograd, pašnjak, oranica itd. U iduću rubriku upisan je broj posjedovnog lista, a u području napomene broj zemljišnog izvida (V. P. R. – *Vedi protocollo*) kao i razne primjedbe ako neka čestica ne odgovara ili ne postoji na katastarskoj mapi.⁴⁵ Važno je naglasiti da popisi nekretnina kod nekih općina ne sadržavaju broj posjedovnog lista, već broj zemljišnoknjižnog uloška te u području napomene ime i prezime posjednika što kod korisničkih upita svakako olakšava pretraživanje.

4) Imenik posjednika

Imenik posjednika (*Elenco alfabetico dei possessori nel comune catastale*) nema uvijek jednako ispunjene rubrike, ovisno o službeniku koji ga je popunjavao. Osim imena i prezimena posjednika ponegdje su ispunjene rubrike o broju posjedovnog lista, a ponegdje o broju zk. uloška. U području napomene (*annotazione*), npr. za k. o. Raštane, uz broj posjedovnog lista (ili više njih) zapisano je mjesto prebivališta posjednika, pa se tako uz posjednike iz Raštana pojavljuju i posjednici iz Zemunika, Polače, Banja, Zadra. Kod drugih imenika posjednika, npr. za k. o. Nin, u području napomene pronalazimo podatak o prebivalištu uz ime i prezime posjednika, izostavljen broj posjedovnog lista, ali upisan broj zemljišnoknjižnog uloška kao i zemljišnog zapisnika.

Imenici posjednika i popisi nekretnina sačuvani su za većinu katastarskih općina dok za k. o. Zadar i k. o. Arbanase nalazimo primjer posebnog imenika koji se vodio uz glavne knjige (*Registro delle persone attiene al libro fondiario*) u koji su upisani posjednici (osobe s prebivalištem u Zadru, crkva i razna državna tijela) uz broj zemljišnoknjižnog uloška. U području napomene upisani su brojevi zk. uložaka koji se odnose na feudalna i težačka prava.⁴⁶

45 Katastarske mape nastale u razdoblju druge austrijske uprave mogu se pronaći u HR-DAST-152 Arhiv mapa za Dalmaciju (1823. – 1975.) i HR-DAZD-328 Uprava za katastarsku izmjeru (1823. – 1839.)

46 Brisanje težačkih prava iz zemljišnih knjiga kao i brisanje prava zaloga na iznos državnih obveznica rješavalo se na temelju Zakona o likvidaciji agrarnih odnosa na području ranije pokrajine Dalmacije iz 1930. godine kao i Zakonom o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera na području Dalmacije i Hrvatskog primorja 1946. godine. Sanmargaretskim konvencijama 1922. i Privremenim sporazumom o eksproprijacijama u Nettunu 1925. donesene su odredbe s obzirom na talijanske državljane koji nisu bili dužni dati svoj pristanak ako nisu bili zadovoljni odštetom. Vidi više u: Bruno Ružička, *Kmetška prava* (Zagreb: Novi informator, 2007.)

Zemljišnoknjižni spisi Kotarskog suda u Zadru

Od 1820. do 1853. godine spisi nastali u kotarskim sudovima, a koji se tiču nekretnina, hipoteka, vlasništva i ostalih zemljišnih stvari, vode se pod oznakom H, a od 1853. do 1897. pod oznakom rimske brojke VI. U ovom radu opisuju se zemljišnoknjižni spisi (tzv. zk. spisi) Kotarskog suda u Zadru nastali su od 1897. do 1934. godine. Naime, godine 1897. formiraju se zemljišni dosjei⁴⁷ prema broju zemljišnoknjižnog uloška koji se vode uz glavne knjige po katastarskim općinama.⁴⁸ Uz zk. spise vode se zemljišni dnevnic (*giornale tavolare*). Većina spisa navedene serije odnosi se na zemljišne dosjee, dok je jedan dio spisa izvan matičnih dosjea, odnosno vodi se po broju zemljišnog dnevnika kao poseban predmet. I uz ove spise potrebno je spomenuti „podjelu arhiva“ iz 1926. godine jer se gradivo Kotarskog suda u Zadru, a koje je primljeno od Kotarskog suda u Biogradu iste godine, odnosi na gradivo do 1918. kad započinje talijanska uprava u Zadru. Zaprimljeni predmeti koji se odnose na građanske parnice, ostavinske rasprave, skrbničke, ovršne i kaznene spise, ovisno o seriji, okvirno se datiraju oko 1918. godine. Zemljišnoknjižni spisi koji su preuzeti s njima spomenuti su dosjei nastali do okvirno 1913. godine, ovisno o katastarskoj općini. Spisi koji su kasnije nastali, a koji se nalaze izvan dosjea, pogotovo oni nastali od 1920. do 1934., bili su službeno poslani poštom iz Zadra za potrebe Kotarskog suda u Biogradu, tj. kad se radilo o posjedu koji se nalazi u općini u nadležnosti potonjeg, a posjednik je bio talijanski državljanin. Takvi spisi nisu odlagani u pripadajuće im dosjee, već su se odlagali prema broju zemljišnog dnevnika unutar sveska po katastarskoj općini. Spisi sadržavaju prijedloge, zaključke i naloge za uknjižbu u glavnu knjigu (predbilježbe), podatke, odnosno javnobilježničke prijepise kupoprodajnih, darovnih ugovora i dosudnica, podatke o katastarskim česticama i zk. ulošcima, opise nekretnina i detaljnu diobu među ugovornim strankama (nasljednicima), podatke o brisanju založnih i najamnih prava, naloge za uvrštenje spisa u zbirku isprava i slično.

47 Termin zemljišni dosjei ne nalazimo niti u propisima niti u sudskoj praksi, već je nastao iz potrebe da se pri arhivističkom sređivanju nazovu pojedine skupine dokumenata koji se odnose na isti zemljišnoknjižni uložak, a termin zemljišnoknjižni uložak koristi se za A, B i C listove koji su sastavni dio zemljišne knjige.

48 Zemljišni spisi od 1878. do 1897. godine (pod oznakom rimsko VI), a koji su nastali pri Okružnom i Kotarskom sudu u Zadru vode se pod signaturom HR-DAZD-222/14 Kotarski sud u Biogradu, s tim da je u području napomene upisana provenijencija. U planu je priključenje ovog dijela spisa fondu HR-DAZD-231 Kotarski sud u Zadru. Vidi više u: List državnih Zakona (Beč: 1853.), br. 9 i 10; Pokrajinski list zakona (Zadar: 1853), br. 21; Istruzioni per le Imperiali regie preture della Dalmazia (Zadar: 1829.), Capitolo VI., Della custodia degli atti nell'archivio

1) Zemljišni dnevnic

Zemljišni dnevnik (*Giornale per esibiti tavolari*) pomoćni je upisnik koji vode zemljišnoknjižni odjeli, a u kojemu su, kronološkim redom dodijeljenim brojem G. N. (*Giornale Numero / Numero progressivo annuale*), označene sve zemljišnoknjižne prijave, uključujući i one podnesene po službenoj dužnosti. Pri pretraživanju zemljišnog dnevnika bitno je opet napomenuti da je za sam grad Zadar na prvom stupnju bio nadležan Zemaljski sud (*I. R. Tribunale provinciale – Zara*), a za mjesta u zadarskom kotaru Kotarski sud u Zadru (*Giudizio distrettuale / Pretura urbana*). Tako na primjer ako dosje/spis nosi oznaku zemljišnoknjižnog uloška (P.T._ L. F. di Zara) ili broj zemljišnog dnevnika (G. T./Dbr.) unutar katastarske općine Zadar, upis ćemo pronaći u zemljišnom dnevniku Zemaljskog suda, u suprotnom služit ćemo se zemljišnim dnevnikom Kotarskog suda. Za vrijeme talijanske uprave takva područna nadležnost nastavlja se pa se zemaljski sud naziva *R. Tribunale*, a kotarski *R. Pretura*.⁴⁹

U zemljišnom se dnevniku kotarskog suda, nakon poslovnog broja pod kojim se spis nalazi u zemljišnoknjižnim dosjeima te nadnevka, nalaze nazivi i imena stranaka u postupku (*Parti e oggetto*). Uz osobna imena česti su dopisi Financijskog odvjetništva (*Procura di finanza*), Okružnog suda (*Zara Tribunale provinciale*) uz koji je upisan broj zemljišnog dnevnika (G. T.) pod kojim se predmet vodio, Kotarskog poglavarstva (*Capitanato distrettuale*), geodeta (*I. R. Geometra d' evidenza*), Javne dobrotvorne ustanove (*Istituto di pubblica beneficenza*), Porezne uprave (*I. R. Ufficio Imposta*), Hipotekarne kreditne ustanove (*Istituto di credito fondiario*) itd. U istoj toj rubrici je kratko opisan predmetni sadržaj, npr. *per intavolazione diritti di proprietà a nome... diritto di pegno / per rettifica intavolazione / cancellazione intavolazioni / per trasferimento diritti colonici / per annotazione / avv. procedura curante* i slično.

Četvrta rubrika nosi naziv „Zemljišni objekt na koji se podnesak odnosi“ (*Oggetto tavolare a cui si riferisce l'esibito*), a u nju se upisuje naziv katastarske općine, broj zemljišnog uloška/dosjea ili više njih. U rubrici „Knjiga, svezak i strana izvršenja“ (*Libro, volume e pagina dell'effettuazione*) precizira se broj glavne knjige kao i stranica na kojoj je potrebno izvršiti preinake. U području napomene (*osservazioni*) često možemo pronaći oznaku i broj spisa na temelju kojega je upis izvršen, a radi se uglavnom o izvršnim spisima (E) jer su u postupku vjerovnici i dužnici, odnosno predmet se tiče založnih prava, i ponekad o ostavinskim spisima (IV/A)⁵⁰.

49 Zemljišni dnevnic Zemaljskog i Kotarskog suda u Zadru izdvojeni su tijekom 2020. godine pri sređivanju fonda Kotarskog suda u Biogradu. Djelomično su sačuvani u rasponu od 1887. do 1943. godine.

50 Vezano za ostavinske i izvršne spise potrebno je ponovno upozoriti na posljedice „podjele arhiva“ za vrijeme talijanske uprave u Zadru s obzirom na serije spisa poput ostavina, parnica, izvršnih spisa itd. Ako je zemljišni dnevnik nastao pri Kotarskom sudu u Zadru koji je imao nadležnost nad svim mjestima bivšeg zadarskog kotara, spisi se mogu pronaći u fondu HR-DAZD-222

2) Zemljišnoknjižni spisi

Zemljišnoknjižni spisi (*atti tavolari*) obuhvaćaju sljedeće katastarske općine: Arbanasi, Banj, Bibinje, Biograd, Bokanjac, Božava, Brbinj, Briševo, Diklo-Kožino, Dobropoljana, Dračevac, Sv. Filip i Jakov, Galovac, Gorica, Ist, Kali, Kukljica, Lukoran, Molat, Murvica, Nevidane, Nin, Pakoštane, Pašman, Petrcane, Poličnik, Poljana, Poljica, Preko, Premuda, Pridraga, Privlaka, Radovin, Raštane, Ražanac, Savar, Silba, Sukošan, Sutomišćica, Škabrnja, Tkon, Turanj, Ugljan, Visočane, Vrgada, Vrsi, Zapuntel, Zemunik, Zverinac, Zadar, Ždrelec.

Na vanjskom omotu svakog zemljišnog dosjea upisan je broj zemljišnoknjižnog uloška i naziv katastarske općine, npr. *P. T. 766 del L. F. di Zara*. Također je naznačeno koja je pravosudna instanca stvaratelj gradiva – C. k. Zemaljski ili Kotarski sud (*I. R. Tribunale / Giudizio distrettuale*), tako da je jedan od naziva ručno precrtan. Na unutarnjem omotu odnosno pregledu spisa (*prospetto degli atti*) uz redni broj upisane su oznake spisa G. T., Dbr. ili Dn. Br. i brojevi zemljišnog dnevnika na koje se pojedini spisi unutar dosjea odnose. Ako se radilo o upisu na temelju ovrhe, u rubrici „Način i dan rješavanja“ (*Modo e giorno dell' evasione*) upisan je broj i godina izvršnog spisa. Navest ćemo primjer sadržaja spisa s obzirom na informacije koje se često ne mogu pronaći u drugim fondovima ili serijama. Prvenstveno se to odnosi na prijepise javnobilježničkih isprava.⁵¹ Npr. spis Zemaljskog suda u Zadru, G. T. 242/9, koji je poslao Kotarski sud u Biogradu pod brojem G. T. 197/9, jer se predmetni sadržaj odnosio i na zemljišna bića koja je vlasnik imao upisana u glavnoj knjizi za k. o. Biograd: *Conchiuso, Sulla base del contratto 29.5 a.c. No. 11130 del I.R. notaio R. Pappafava in Zara si accorda a favore della banca popolare di Zara consorzio registrato con garanzia limitata ed in assicurazione del eredito capitale di corone 60 000 per accreditamento in conto corrente col censo 6% e del altro credito capitale di corone 100 000 col censo del 5 % indipendenza al contratto di mutuo 25 febbraio 1907 No. 8892 rogiti dello stesso notaio, ambidue i crediti vantati in confronto del sign. Alfonso conte Borelli l' intavolazione del diritto di pegno convenzionale a peso del corpo tavolare 1 della P.T. No. 116 del L.F. pel c.c. di Zaravecchia...* Slijedi zabilježba *Si ordine l' effettuazione dell' annotazione di simultaneita nella partita No. 766 del L.F. di Zara quale partita principale.*⁵² Ovdje se radi o prijepisu izvorne javnobilježničke isprave. Ako fond

Kotarski sud u Biogradu. Ako su podaci o predmetu preuzeti iz zemljišnog dnevnika Zemaljskog suda u Zadru, koji je imao nadležnost nad područjem grada, navedeni predmeti nisu sačuvani.

51 Isprave javnih bilježnika i odvjetnika na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće pa sve do 1934. godine, a čija se nadležnost prostirala na područje zadarskog kotara (Ivan Rolli, Domenico i Radoslav Pappafava, Josip Messa, Šime Svirčić, Stjepan Barbieri, Ferdinand Ivačić, Uroš Desnica, Roberto Giljanović, Petar Belamarić, Ferruccio Lauri, Vjekoslav Salvi itd.) često se mogu pronaći u zemljišnoknjižnim spisima u obliku prijepisa pa i izvornog dokumenta.

52 HR-DAZD-231 Kotarski sud u Zadru, k. o. Zadar P. T. 766

javnog bilježnika nije sačuvan ili je fragmentarno sačuvan, sadržaj isprave može se pronaći upravo u zemljišnoknjižnim spisima. Uz prijepise isprava o nagodbama, dugovanjima, ostavinskim raspravama i različite vrste iskaza naročito su vrijedni prijepisi kupoprodajnih ugovora. U zemljišnoknjižnim spisima često se mogu pronaći i obavijesti o promjeni stanja katastarske čestice na katastarskim mapama (*estratto di foglio di notifica*) s upisanim podacima o posjedniku, svrsi i površini posjeda (*stato anteriore / stato nuovo*).

Zemljišnoknjižni spisi nastali od 1913. do 1934. godine, koji se nalaze izvan zemljišnih dosjea, odnose se na katastarske općine bivšeg zadarskog kotara. Da bi se sačuvala cjelovitost serije, spisi nisu podijeljeni prema provenijenciji, tj. pravosudnom tijelu koje ih je proizvelo (Kotarski sud u Zadru, Biogradu, Preku, Rabu), već je taj podatak upisan u područje napomene pri izradi inventara arhivskog fonda. Spisi nose oznaku zemljišnog dnevnika Dbr. i za razliku od onih nastalih za vrijeme druge austrijske uprave, a koji su bili odlagani u dosjee, vrlo rijetko imaju pri prijedlogu za knjiženje cjelovit prijepis javnobilježničke isprave, već su u njih bili upisivani samo osnovni podaci, npr. *Zaključak, Na temelju pogodbe Preko 8 decembra 1933 redni broj 65/1933 spisa Petra Belamarića javnog bilježnika u Preku dozvoljava se: Uknjižba prava brisanja prava vlasnosti sa imena Benić Jadre pk. Ante vrhu niže opisanih nekretnina a uknjižba istog prava na ime: Benić Dragutina pk. Ive za 1/2, Benić Ante Jadrina za 1/2 za cijelo pravo vlasnosti čest. zgrad. 91/2, 92 biće 1...*⁵³ Nadalje, u primjerima prijedloga za uknjižbu na temelju kupoprodajnog ugovora spisi sastavljeni kod javnog bilježnika Šime Svirčića u Zadru 1932. g., gdje kupac s prebivalištem u Preku knjiži pravo vlasništva na zemljište u Arbanasima (pod talijanskom upravom) skupa s kolonatskim pravima (*diritti colonici*), u pojedinim slučajevima ne sadrže čak ni podatke o prodavatelju.⁵⁴

Zbirka isprava Kotarskog suda u Zadru

Zbirka isprava Kotarskog/Općinskog suda u Zadru predana je Državnom arhivu u Zadru 2021. godine sa zbirkama isprava Kotarskog suda u Biogradu i Kotarskog suda u Preku,⁵⁵ koje su u zgradu Kotarskog suda u Zadru bile zaprimljene nakon

53 HR-DAZD-231, k.o. Preko, Dbr. 4/34

54 Fond HR-DAZD-642 Javni bilježnik Šime Svirčić sadržava isprave od 1915. do 1921. za vrijeme njegova djelovanja u Rabu. U zk. spisima možemo pronaći prijepise isprava ovog javnog bilježnika za vrijeme talijanske uprave koji se odnose na gradsko područje (Arbanasi, Diklo, Kožino, Bokanjac). Prijepisi sadržavaju podatke o kupoprodajama, nagodbama, ostavinama koje je vodio kao sudski povjerenik.

55 Vidi više o mjesnoj nadležnosti kotarskih sudova u vrijeme Kraljevine Jugoslavije u: Upravno, sudsko i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Primorske Banovine po stanju od 1. maja

Drugoga svjetskog rata. Sve tri zbirke isprava bile su pohranjene u Zemljišnoknjižnom odjelu i korištene su za interne potrebe navedenog suda. Spisi su uvezani u knjige, kronološki složeni, a odnose se na razdoblje od 1887. godine do 1974. godine.

Spisi, odnosno zbirka isprava koja se odnosi na područje nadležnosti Kotarskog suda u Zadru, do 1918. godine vođeni su pri Zemaljskom sudu u Zadru (*Tribunale provinciale*) koji na prvom stupnju djeluje kao kotarski sud za gradsko područje. Za vrijeme talijanske uprave u ovoj zbirci pronalazimo spise i kotarskog i okružnog suda, a nakon Drugoga svjetskog rata pravnu nadležnost u zemljišnim poslovima ima isključivo kotarski odnosno općinski sud.

Spisi unutar uveza složeni su prema rastućem broju zemljišnog dnevnika (s oznakama G. T./Dbr./br. T, a od 1947. s oznakom Z) koji je relevantan pri pretraživanju, a broj možemo pronaći pri upisima u glavnu knjigu odnosno zemljišnoknjižni uložak. Svaki spis također nosi broj upisnika (*Repertorio No.*) kao i broj poslana pošte (*spedizione*), ali navedeni upisnici nisu pohranjeni u Državnom arhivu u Zadru.

Zbirka sadržava izvorne dokumente ili kopije na temelju kojih je provedena uknjižba u glavne knjige, a tu spadaju sve javnobilježničke isprave (izjave o dugovanjima, kupoprodajni, darovni i ugovori o zajmu), priznanice o isplatama, ostavinski i skrbnički spisi, presude u građanskim parnicama, potvrde o rođenju, proglašenju punoljetnosti i smrtovnice poslana iz župnih ureda, dopisi Kotarskog poglavarstva, Općine Zadar, Poreznog ureda (opis nekretnina), Okružnog suda u Trstu, sporazumi i financijske transakcije sastavljeni pri Zemaljskom i Kotarskom sudu u Zadru, imenovanja pravnim zastupnikom i slično. Od 1947. godine u zbirci isprava mogu se pronaći prijavni listovi Uprave za katastar koji uključuju kopije katastarskih mapa, sudske ovjere,⁵⁶ preslike agrarnih odluka Gradske i Kotarske komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju Zadar.

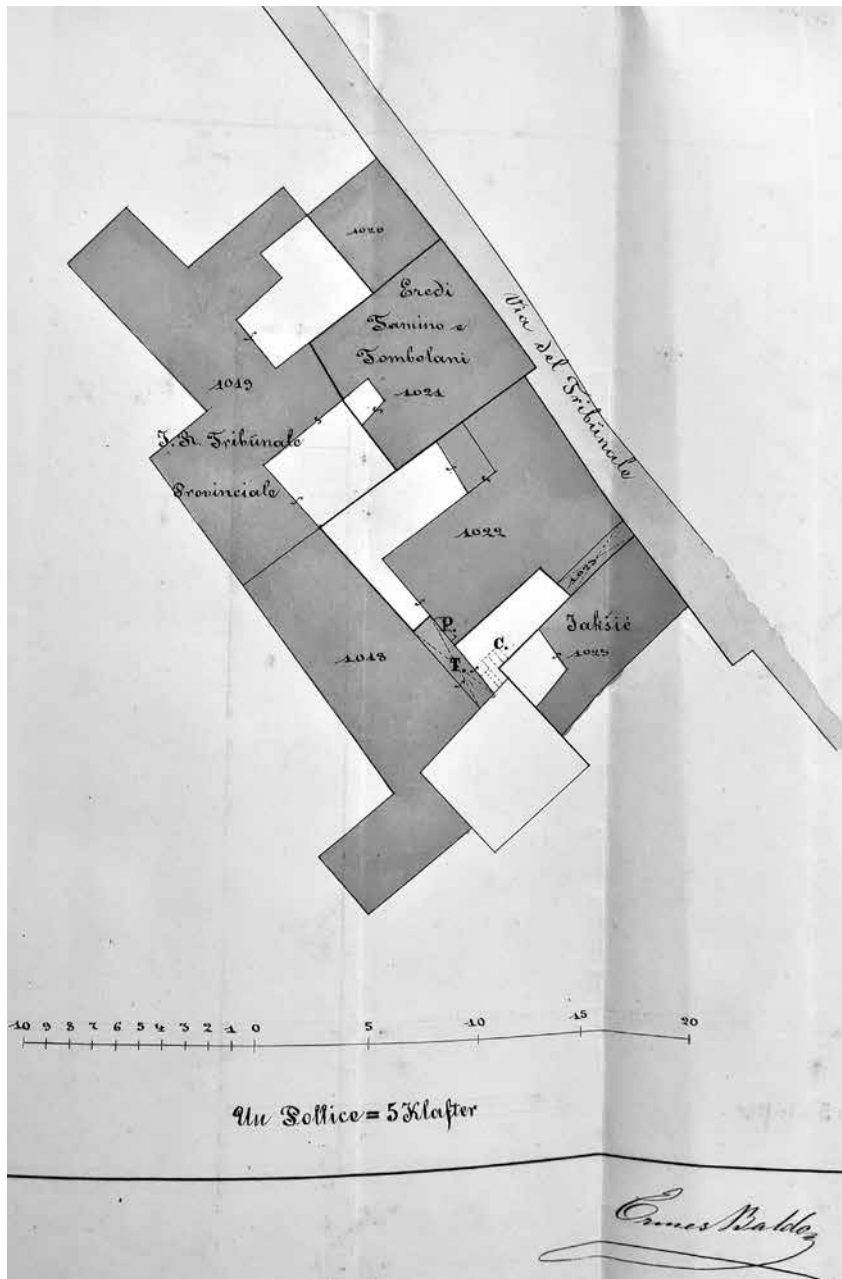
Navest ćemo primjer kupoprodajnog ugovora kakav najčešće pronalazimo u zbirci isprava. Spis je sastavio javni bilježnik Radoslav Pappafava 16. kolovoza 1894. u Zadru: *Mate, Jure e Joso fratelli Knežević del fu Paolo cedono e vendono al Molto Reverendo Don Simon Karolnik del fu Giovanni che aquista e compera l' intera casa sita in questa citta nel Borgo Interno al civica numero 1034 formata di pianterreno, e di due piani superiori con soffita, compreso il fondo relativo ed ogni altra pertinenza...* Zatim se po točkama detaljno opisuju smještaj nekretnine, ugovorna cijena i obveze kupca i prodavatelja, upis u zemljišnu knjigu, navode se javni porezi i pristojbe.⁵⁷

1938., Statistički ured u Zagrebu, Kraljevska banska uprava Primorske banovine, (Zagreb: Tisak zakladne tiskare Narodnih novina u Zagrebu, 1938.); Novo doba, (Split: 1923.), br. 298., Podjela nekadašnje Pokrajine Dalmacije – Srezovi (kotari) Benkovac i Biograd i sreska ispostava Preko nalaze se u Splitskoj oblasti.

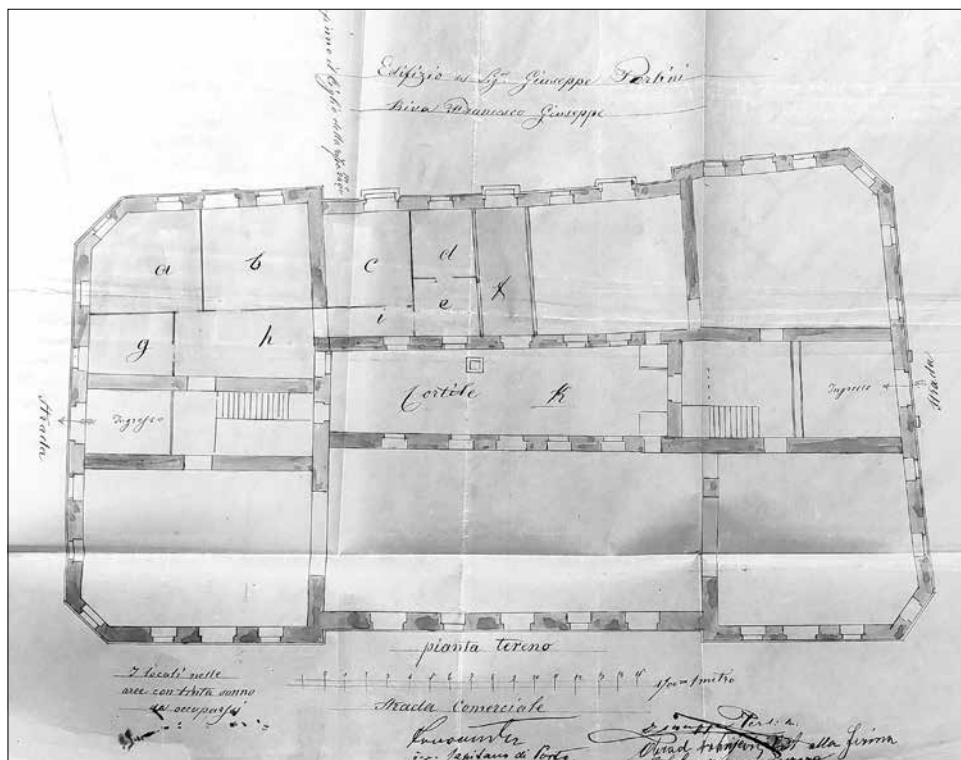
56 Do 1974. godine sudske ovjere vrši Općinski sud u Zadru, a nakon te godine Općina Zadar. (op. a.: U DAZD-u su pohranjene knjige ovjera Općinskog suda u Zadru, dok spisi nisu sačuvani.)

57 HR-DAZD-231 Kotarski sud u Zadru, Zbirka isprava 1894., G. T. 135

Često u privitku dokumenta pronalazimo i katastarske skice predmetnog zemljišta ili projektni nacrt (slika 2 i 3).

Slika 2. Primjer katastarske skice – Uknjižba zgrade Zemaljskog suda u Zadru na česticu na kojoj se nalazi pješački prolaz (HR-DAZD-231 Zbirka isprava 1887. G. T. 414)

Slika 3. U privitku ugovora o najmu pronalazimo primjer nacrtu zgrade – Zgrada Giuseppea Perlinija na Novoj Rivi (tada zvana Riva Franje Josipa I.) u sklopu koje je bio poznati Caffè Lloyd. (HR-DAZD-231 Zbirka isprava 1894., G. T.140, akvarel u boji)

Zaključak

Gradivo Zemljišnoknjižnog odjela Kotarskog suda u Zadru dugo je bilo nedostupno javnosti uz tek poneku opću i prilično nejasnu bilješku o njegovu postojanju i vrsti dokumenata. Rekonstruirati pojedinu seriju zemljišnih spisa unutar ogromne količine gradiva razne provenijencije, a koje je mnogo puta mijenjalo lokacije i tijela koja su ga koristila, bio je dugogodišnji i zahtjevan posao koji još uvijek traje. Neupitna je njegova vrijednost kao dokaznog materijala pri sudskim postupcima i raspravama te je prvoklasan izvor za povijesna istraživanja grada Zadra i zadarskog područja tijekom druge austrijske, a zatim i jugoslavenske i talijanske uprave u Dalmaciji. Podaci o kupoprodajama, nasljedstvima, dugovanjima, raznim pravima i općenito stanovnicima određenog lokaliteta kao i podaci o njihovim nekretninama ostat će zasigurno predmet zanimanja i u vremenima koja dolaze. Bruno Ružička u knjizi *Kmetška prava* primjećuje: „Naša stvarnost je da su zemljišne knjige

zapuštene, ali ono što je u njima upisano nije baš bez značenja i treba posvetiti posebnu pozornost svakom naizgled irelevantnom upisu. Digitalizacija zemljišnih knjiga, neminovno je dirnula i na površinu izbacila te stare, zaboravljene upise (o čijoj se pravnoj osnovanosti malo zna), ali i propise koji su uređivali to područje stvarnopravnih odnosa... Vidimo da su ti odnosi i te kako minuciozni te im, unatoč proteku vremena, valja tako i pristupiti.⁵⁸ Ovaj rad, koji predstavlja tek uvod u kompleksnu temu i ogromnu količinu arhivskoga gradiva neprocjenjivog značaja za povijest grada Zadra i okolice tijekom 19. i 20. stoljeća, posvećujem pokojnom kolegi i prijatelju Frani Ivkoviću čijim sam se određenim prikupljenim preslikama zakona kao i uputama na relevantnu literaturu koristio pri izradi.

IZVORI I LIERATURA:

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Zadru (Hrvatska)

HR-DAZD-88 Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju (1813. – 1918.)

HR-DAZD-231 Kotarski sud u Zadru (1820. – 1918.)

HR-DAZD-222 Kotarski sud u Biogradu n/m (1820. – 1941.)

Službena glasila i tisak:

Statistički ured u Zagrebu, *Kraljevska banska uprava Primorske banovine. Upravno, sudsko i crkveno razdjeljenje i imenik prebivališta Primorske banovine po stanju od 1. Maja 1938.* Zagreb: Tisak Zaklade tiskare Narodnih novina u Zagrebu, 1938.

Istruzioni per le imperiali regie preture della Dalmazia. Zara: Dalla Stamperia Governale di Gio. Demarchi, 1829.

Novo doba (1918. – 1941.)

Glasnik dalmatinski (1849. – 1866.)

Zbirka zakona i uredbi za Dalmaciju (*Raccolta delle leggi ed ordinanze per la Dalmazia*) (1819. – 1852.)

List državnih zakona (*Reichs-Gesetz-Blatt*) (1849. – 1918.)

58 Bruno Ružička, *Kmetška prava* (Zagreb: Novi informator, 2007.) 6.

Pokrajinski list zakona i naredaba za Kraljevinu Dalmaciju (*Bollettino provinciale delle leggi e delle ordinanze per il Regno di Dalmazia*) (1860. – 1920.)

Literatura:

Beuc, Ivan. *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*. Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1969.

Čulinović, Ferdo. *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. I XX. vijeka*. Zagreb: Školska knjiga, 1953.

Čepulo, Dalibor. „Dioba sudstva i uprave u Hrvatskoj 1874. godine – institucionalni, interesni i poredbeni vidovi“. *Hrvatska javna uprava – časopis za teoriju i praksu javne uprave* 2 (1999), 227-260.

Ivković, Frane. „Organizacija uprave u okrugu Zadar za vrijeme druge austrijske vladavine od 1814. do 1918.“. *Zadarska smotra* 4-5 (1993), 213-217.

Ivoš, Erma. „Ustroj sudbene vlasti i propagandne aktivnosti u Dalmaciji nakon vojne okupacije 1918.“. *Politička misao* 2 (1999), 205-222.

Kolanović, Josip, ur. *Vodič Državnog arhiva u Zadru*. Zadar: Državni arhiv, 2014.

Lago, Valentino. *Memorie sulla Dalmazia, Vol.1*. Venezia: Stab. naz. di G. Grimaldo, 1868.

Magni, Diego. „Corso di sistemi catastali“ *Storia del catasto*, a. a. 2004/2005. Pristupljeno 19. 5. 2022. <https://www.topgeometri.it/storage/documents/storia-del-catasto-italiano.pdf>

Maštrović, Vjekoslav. *Razvoj sudstva u Dalmaciji u XIX. stoljeću*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Institut u Zadru, 1959.

Maschek, Luigi. *Manuale del regno di Dalmazia, per l'anno 1971, Anno I*. Zara: Tipografia Fratelli Battara, 1871.

Novak, Grga, *Prošlost Dalmacije*. Split: Marjan tisak, 2004.

Peričić, Šime. „Podjela zadarskih arhiva između Italije i Kraljevine SHS (1924-1926)“. *Arhivski vjesnik* 21-22 (1978-1979), 357-374.

Ružička, Bruno. *Kmetska prava*. Zagreb: Novi informator, 2007.

Archival material created by the Land Registry Department of the District Court in Zadar

Summary

During the second Austrian and Italian administration, there were two courts of first instance competent for land registry affairs and operating in Zadar – the District Court (*Tribunale provinciale*) and the City Court (*Giudizio distrettuale*), both as district courts (*Pretura urbana*); the former had local jurisdiction over the city area, and the latter over the district area. With the establishment of other district courts, especially with the arrival of the new Italian government, the local jurisdiction changed. Since 1881, land surveys had been carried out in cadastral municipalities and the first land registers were compiled in the Kingdom of Dalmatia, and they are still used today. In 1926, the materials belonging to the Land Registry Department of the District Court in Zadar (records, title deeds, land registry files, and directories and registers) partially reached the town of Biograd na Moru, owing this to the “division of the archives” between the Kingdom of Italy and the Kingdom of Yugoslavia. With the abolition of the District Court in Biograd, the materials were delivered in 1949 to the archives of the current Municipal Court in Zadar, and in 1977 to the Historical Archives in Zadar at the time. The collection of documents was stored at the Land Registry Department of the Municipal Court in Zadar until 2021, when it was handed over to the State Archives in Zadar. In the land registry files, you can find information about bequests, sales, settlements, promissory notes, court cases, foreclosures, agrarian decisions, as well as various sketches and land measurements. The paper is based on relevant literature and the description of series and individual documents so that users and archive staff can identify and search them more easily.

Keywords: District Court in Zadar, District Court in Biograd, land registry files, collection of documents, second Austrian administration in Dalmatia, Italian administration in a part of Dalmatia